

yıl / year: 17 • sayı / issue: 34 • kış / winter 2019 • s./p. 545 - 556

Vefeyât
Obituary

Hocam Prof.Dr. Ahmet Önkal

ADNAN DEMİRCAN

Prof.Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
adnandemircan@gmail.com | orcid.org/0000-0002-9290-0780

Geliş Tarihi / Received: 06.11.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 12.12.2019

Atıf/ Cite as

Demircan, Adnan. "Hocam Prof. Dr. Ahmet Önkal ". *İstem*, 17/34 (2019): 545-556.
<https://doi.org/10.31591/istem.641147>

1987 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olacağım yıl yüksek lisans konusunu düşünmeye ve bazı araştırmalar yapmaya başlamıştım. Erzurum çok soğuktu ve lisansüstü eğitimime orada devam etmek istemiyordum. O zamanki adıyla Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Tefsir öğretim üyesi olan M. Sait Şimşek Ağabey'le irtibata geçtim. Bundan sonra eğitimime Konya'da devam etmeye karar verdim. Bunun için ilanların çıkmasını beklemeye başladım. Ancak alan belirlemek de önemliydi. Fakülte eğitimi süresince derslerimize gelen hocaların ders anlatımı ve öğrencilerle ilişkileri alanlarıyla ilgili kanaatlerimizi etkiliyordu. Öte yandan ümmete faydalı işler yapma düşüncesi de benim açımdan belirleyiciydi. Bu düşünceler içinde bazı tereddütlerle birlikte çalışma alanı olarak İslam Hukuku Anabilim Dalında karar kıldım. Bu amaçla merhum Hocamız Doç. Dr. Ruhi Özcan'ın Türkçeye çevirdiği Abdülkerim Zeydan'ın *Fıkıh Usulü* kitabının yanı sıra yine merhum A. Zeydan'ın Ali Şafak tarafından çevrilen *İslâm Hukukuna Giriş* kitabını ve bu alanda yazılmış olan başka kitapları okuyarak hazırlık yapmaya başladım. Ancak Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ilanı çıkınca o yıl İslam Hukuku Bilim Dalı için kontenjan ayrıldığını öğrendim. Bu sebeple 1. sınıfın sonundan itibaren derslerini büyük bir ilgiyle takip ettiğimiz, sevdiğimiz ve saygı duyduğumuz İhsan Süreyya Sırma Hocamızın alanına yani İslam Tarihi'ne yönelmeye karar verdim. İslam Tarihi alanında uzmanlığa yönelmem ve Merhum Ahmet Önkal Hocamın öğrencisi olmam takdir-i ilahi olarak böyle başladı.

Bunun için daha önce hazırlık sınıfında edindiğim Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi* kitabından başlayarak sınava hazırlanmaya başladım. Sınav için müracaat etmeye gittiğimde o zaman Bölüm Başkanı olan Prof. Dr. İsmet Kayaoğlu'nu da ziyaret etmiş ve çalışabileceğim kaynaklar konusunda tavsiyelerini almıştım. Onun Neşet Çağatay'ın *100 Soruda İslam Tarihi* kitabını tavsiye ettiğini ve bu kitabı bulmak için epey uğraştığımı hatırlıyorum. Neticede

sınav zamanına kadar geçen süreyi en verimli şekilde çalışarak değerlendirme-ye çalışıp sınava girdim. Sınavı kazanmak nasip oldu.

Erzurum'dan ayrılmadan önce hem helallik istemek hem de o zamanki adıyla İslam Tarihi ve Uygarlığı Bilim Dalı'nda yüksek lisansı kazandığımı söyleyerek tavsiyelerini almak için İhsan Süreyya Sırma Hocamı ziyaret ettim. Hoca, "Orada Ahmet var. Selamımı söyle. Onunla çalış" dedi. Doğrusu ülkemizde yüksek lisans eğitiminin yeni başladığı bir dönemdeydik ve hocanın bu tavsiyesinin ne anlama geldiğini de çok iyi bilmiyordum. Böylece yeni ümitlerle Erzurum defterini kapatarak Konya'ya gittim.

Yüksek lisans programında Ahmet Önkal Hoca'nın yanı sıra M. Ali Kapar Hoca'dan ve o sırada Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi olan Mikail Bayram Hoca'nın yanı sıra başka hocalardan da ders aldım. Ama bu üç hocanın dersleri çok verimli ve zihin dünyamızı geliştiriciydi. Üç hoca da derslerini büyük bir ciddiyetle işliyorlar, bizi yetiştirmek için çaba harcıyorlardı.

Danışmanlarımızı belirleme imkânımız yoktu ve Enstitü bize sormadan danışmanlarımızı ilan etti. Benim için belirlenen danışman merhum Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ceylan idi. Tezim devam ederken vefat eden merhum Hoca'dan ders almamıştım. Onu bu süreçte tanıdım. Böylece yüksek lisans sırasında Ahmet Önkal Hoca'yla çalışmam mümkün olmadı. İbrahim Hoca'nın vefatından sonra enstitüsü beni çok sevdiğim Hocam Mehmet Ali Kapar'a bağladı. 1989 yılında tezimi onun danışmanlığında bitirdim. Kapar Hoca o sırada Öğr. Gör. Dr. olduğu için henüz doktora öğrencisi alamıyordu.

Yüksek lisans eğitimi bittikten sonra doktora sınavına girdik. O yıl, benden başka kazanan olmadı. Bölüm Başkanı, dersleri bildirmeyerek fiilen programı açmamış oldu. Bir yıl sonra bir öğrenci daha programı kazandı. Böylece iki öğrenci doktora derslerine birlikte başladık.

Önkal Hoca'yı ziyaret ederek kendisinden danışmanlığımı üstlenmesini istihham ettim. Hoca, o sakin ve nazik edasıyla beni dinledikten sonra öğrencilerin dağıtımını Bölüm Başkanı'nın yapacağını dolayısıyla kararda söz sahibinin kendisi olmadığını ifade etti. İki alternatif vardı ve ben de Hoca'dan başka kimseyle çalışma niyetinde değildim. Biraz bir yıl bekletilmenin burukluğu biraz da gençliğin verdiği cesaretle danışmanlığımı kendisinin yapmaması halinde doktorayı bırakacağımı söyledi. "Öyle şey olur mu?" dediyse de kararlı olduğumu ifade ettim. Tabii bu kanaate sahip olmamın arka planında yaşanan bir süreç vardı ki bunları burada anlatmam konuyu gereksiz yere uzatır.

Birkaç gün sonra Hoca'yı ziyaret ettiğimde ondan danışmanım olduğunu öğrendim. Buna nasıl karar verildiğini, kendisinin müdahil olup olmadığını, olduy-sa nasıl olduğunu hala bilmiyorum. Hoca bu konularda ayrıntı vermez, uzun uzun konuşmaktan hoşlanmazdı. Ancak önemli olan benim için sevindirici haberi almamdı.

İki doktora öğrencisi de üniversite dışında çalışıyorduk. Diğer arkadaş bir ilçede öğretmendi, ben ise Tarım İl Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Ders saati resmi olarak hafta içindeydi galiba. Nitekim diğer hocalarla dersleri hafta içi işli-yorduk.

Önkal Hoca, daha verimli geçmesi için dersleri Cumartesi günü işlemeyi önerdi. Dersin hafta sonu olması benim de işime geliyordu. Hafta içi izin alma derdi olmadan derslere devam edebilecektik. O sırada çalıştığım kurumda bağlı olduğum şube müdürünün diğer derslere devam edebilmek için İl Müdürünün bilgisi dâhilinde yıllık iznimden mahsuben aldığım saatler için sorun çıkarma teşebbüsünde bulunduğunu hatırlıyorum.

Cumartesi derslerini ipe çekiyorduk. Zira derslerimiz çok verimli geçiyordu. Biraz derslerden bahsedersen ne demek istediğim daha iyi anlaşılacaktır. Derse sabah 09:00 gibi başlıyorduk. Hoca'nın fakülteadaki odasına gittiğimizde elektrikli taş ocağına çayı koymuş ve demlemiş oluyordu. Bir taraftan ders işliyoruz, bir taraftan da çayımızı içiyoruz. Öğlen vakti bir namaz arası verip yine derse oturuyoruz. İkinci vakti bir ara daha verdikten sonra akşam ezanına doğru bitiriyoruz. Çay içtiğimiz bardakları ve çaydanlığı temizlemek istediğimizde Hoca buna izin vermez, bir süre daha kalacağını söyleyerek bizi gönderirdi. Dönem boyunca bu ritmi koruduk. Yaz aylarında gün daha uzun olduğu için daha uzun süre çalışıyorduk. Bizim için belirleyici olan derslerin kredisi değil, çalışmamızdı.

Hoca, eğitim öğretim döneminin başında Hz. Peygamber'in hayatı ve dönemiyle ilgili belli başlı problemleri belirlemişti. Ayrıca derslerde hangi kaynak ve araştırmalardan yararlanacağımızı da tespit etmiş, bu kitapların bir kısmını kendi sorumluluğuna alarak diğerlerini aramızda paylaşmıştı. Herkesin inceleyeceği kitaplar belliydi. Her hafta dersin bitimine doğru bir sonraki haftanın konusunu söyler, önceden bizleri sorumlu tuttuğu kitaplardan konuyla ilgili rivayetleri incelememizi isterdi. Derse başladığımızda her birimiz bir masanın üzerinde not aldığımız fişlerimizi yayar, en eski kaynaklardan başlayarak konuyla ilgili rivayetler hakkında bilgi verirdik. Rivayetlerdeki benzerlikleri, ihtilafları ve sorunları ortaya koyduktan sonra onların nasıl değerlendirileceğini bize sorar ve konu hakkındaki kanaatlerimizi ifade etmemizi isterdi. Bizi dinledikten sonra Hoca değerlendirmesini yapardı. Böylece görüşlerimizi tartışıp açıklarımızı ve eksikliklerimizi görmemizi sağladığı gibi görüşlerini tartışmamıza da imkân tanırdı.

Hoca, dersin bir bölümünde Arapça tarih metinleri okutuyor, metin üzerinde kritikler yapıyordu. Bir yıl boyunca metin okuyacağımız için Hoca bir teklifte bulundu. Okuyacağımız metin için bir kitap belirlememizi, o kitabı çevirerek daha sonra yayınlatabileceğimizi söyledi. Bunun için kütüphanesini incelememi ve uygun bir kitap belirlememi istedi. Hoca'nın kütüphanesinde huzurunda okunabilecek uzunlukta bir kitap aradım. Bir taraftan da metnin uygun olmasına dikkat etmeye çalıştım. Kitaplar arasında Muhammed Ali Kutub'un *e-Mübeşşerât bi'l-Cenne* isimli kitabını gördüm. Kitabı aralardan birkaç sayfasını hızlıca okudum. Sonra Hoca'ya gösterdim. Olabileceğini söyledi. Hâsılı bu kitapta karar kıldık. Metni haftalara bölüp diğer arkadaşla paylaştık. Her hafta çevirdiğimiz kısımları yazılı olarak götürüyoruz. Metni okuduktan sonra yaptığımız çeviriyi de okuyoruz. Hoca hem metnin muhtevası ile ilgi açıklamalar yapıyor hem de çevirimizi değerlendirerek hatalarımızı gösteriyordu. Biz de Hoca'nın

açıklamalarını not ettikten sonra çeviriyi temize çekiyor ve bir hafta sonra Hoca'ya temiz haliyle teslim ediyorduk. Bizi çok geliştiren, ufkumuzu açan bir ders dönemi geçirdik.

Ders dönemi bittikten sonra o zamanki adıyla Gaziantep Üniversitesi Şanlıurfa İlahiyat Fakültesi'nin açtığı sınavı kazanarak araştırma görevlisi olarak göreve başladım. 1992 yılında Şanlıurfa'da göreve başladıktan birkaç ay sonra bir gün kargo şirketi büyükçe bir koli getirip bıraktı. Koli Konya'da faaliyet gösteren Esra Yayınları'ndan geliyordu. Açtığımda yaptığımız çevirinin *Cennetle Müjdeleyen Sahabe Hanımları* adıyla yayınlandığını gördüm. Hoca çeviriye güzel bir takdim yazısı yazarak kitabı yayınlamıştı. Genç bir araştırma görevlisi için oldukça heyecan ve mutluluk vericiydi. Yayınlanan ilk kitabım buydu. Kitap 1994 yılında ikinci baskısını da yapmıştı.

Konya'dan ayrılıp Şanlıurfa'ya gitmeden Hoca ile görüşmüştüm. Uzakta olmanın çalışmalarımı nasıl etkileyeceği konusunda tereddütlerim vardı. Hoca, sorun olmayacağını mektupla ve telefonla görüşebileceğimizi söyledi. Hatta göreve başladıktan sonra birkaç kez Konya'ya gidince yol parasının benim için külfet olacağını düşünerek sormak istediklerimi mektupla veya telefonla sormamı tavsiye etti. Ancak buna rağmen belirli aralıklarla Konya'ya gittim. Hoca'yı ziyaret için Konya'ya gittiğimde bazen babasından kalma, Mevlânâ'ya yakın evinde görüşmek üzere randevu verirdi. Önceden hazırladığım sorularımı sorar, çalışmamın süreci hakkında bilgi verirdim. Biz çalışırken sofraya hazırlanan yemeğimizi yer, çayımızı içer, Hoca'nın tavsiye ve yönlendirmeleriyle motivasyonum yükselerek dönerdim.

Tez konusu olarak "*Haricilerin Siyasî Faaliyetleri*" başlığını belirlemiştik. Okuduğum kitapları fişleyerek çalışıyordum. Planı yaptığımızda Hariciliğin doğuşundan Emeviler dönemi sonuna kadarki faaliyetlerini ele almayı planlamıştık. Hoca, Abbasiler dönemiyle ilgili bilgileri fişlememi, doktoradan sonra onları da değerlendirebileceğimi söylemişti. Ancak Abbasiler dönemiyle ilgili fişlemeden bir tebliğ dışında yayın yapmadım.

Ders döneminde bana hazırlattığı iki seminerle fişlemeyle ilgili epey bilgi vermiş, bu hususta tecrübe kazanmamı sağlamıştı. Ders yılının birinci döneminde Ahmed Emin, hayatı ve eserleri hakkında bir seminer hazırlamamı istemişti. Bunun için Ahmed Emin'in eserlerinin önemli bir kısmını okudum. Bu seminerimi yıllar sonra makale olarak yayınladım. İkinci dönemde ise Hoca'nın tavsiyesiyle *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadir-i Hum Olayı* başlıklı bir seminer konusu belirlemiştik. O dönemde kitap bulmak zordu. Hoca, bir ara öğrenciliğinde veya mezuniyetinden sonra Hayra Hizmet Vakfı Kütüphanesi'nin tasnifini yapmış. Kütüphanede bulunan kitaplar hakkında bilgisi vardı. Bana orada da çalışabileceğimi söylemişti. Çok sakin bir yerd. Çoğu zaman kütüphanede benden başka kimse bulunmuyordu. Fakülte kütüphanesinin yanı sıra Hoca'nın Kütüphanesi ile Hayra Hizmet Vakfı Kütüphanesi'ndeki kitaplardan yararlanarak semineri hazırladım. Bu çalışma da daha sonra küçük bir kitap olarak yayınlandı.

Yaz aylarında bulamadığım kaynakları, kitap ve makaleleri bulup incelemek

için İstanbul'a gidiyordum. Ancak gitmeden önce Hoca'yı arıyor ya da mektup yazarak tavsiyelerini alıyordum. Bir defasında İstanbul'a gideceğimi yazınca gönderdiği mektupta Muhammed Hamidullah'ın neşrettiği Belâzuri'nin *Ensâbü'l-Eşrâf* adlı kitabının Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili cildinin başında Süleymaniye Kütüphanesi Reisülküttab Bölümü'nde bulunan, neşirde esas aldığı yazmanın geri kalan kısmının indeksini yayınladığını söyleyerek fotokopisini gönderdi. İstanbul'da uzun süre kalma imkânım olmadığı için önceden yazmada bakacağım yerleri belirlememi tavsiye ediyordu. Dediği gibi önceden bakacağım yerleri belirleyince verimli bir çalışma yaptım.

Tezi bitirmek üzereyken Haricîler üzerine Uludağ Üniversitesi'nde bir tez hazırlandığını öğrendim. Çalışma Kelam Anabilim Dalında hazırlanmıştı, ama bunu öğrenince moralim bozuldu. Tezin başlığı Emeviler Döneminde Harici Hareketleri şeklindeydi ve bir bölümü benim tezimle örtüşüyordu. Hoca'yı aradım ve durumu kendisine anlatıp konuyu değiştirmeyi gündeme getirerek fikrini sordum. Aslında konuyu değiştirmemi onaylaması benim için çok sıkıntılı olacaktı, çünkü birkaç ay içinde tezi bitirecektim. Hoca, bahsettiğim tezin Kelam Anabilim Dalından hazırlandığı için bir sorun olmayacağını, ayrıca benim tezimle tamamen örtüşmediğini söyledi. Ancak içim rahat etmediği için İstanbul'a, oradan da tezi görmek için Bursa'ya gittim. Yaz tatiliydi ve fakültede pek kimse yoktu. Koridorda karşılaştığım zat kimi aradığımı sorarak yardımcı oldu. Kim olduğunu sorunca Mustafa Kara olduğunu söyleyerek beni odasına davet etti. Çay ikram edip bahsettiğim tezin savunmasında o sırada kendisiyle aynı odayı paylaşan Ahmet Saim Kılavuz Hoca'nın bulunduğunu söyleyip kalkıp kitaplığında duran tezlerin arasından birisini çekti. Tezin sırtında yazı yoktu, ama aradığım tez çıktı. Mustafa Hoca'dan tezin fotokopisini çektirip iade etmek üzere izin istedim. Fakültede öğrencilerin bulunduğu dönem olmadığı için yakınlarda fotokopici bulamayacağımı, tezi götürmemi işim bittikten sonra göndermemi söyledi. Tezi alarak İstanbul'a gittim, oradan da Konya'ya... Amacım tezi Hoca'ya göstererek kesin kanaatini almaktı. Hoca tezi inceledikten sonra çalışmama devam etmemi söyledi.

Fişlemeleri bitirdikten sonra tezin müsveddesini yazdım. Daktilodan bilgisayara yeni geçtiğimiz yıllardı. Doğrudan bilgisayara yazma gibi bir düşüncemiz dahi yoktu. İlk yazımını bitirdikten sonra ikinci yazımına başladım. Temiz olan bu nüshayı ikmal edince Hoca'yı arayarak tezi temize çektiğimi, bilgisayar olarak tezi bilgisayarda yazdıktan sonra okuması için kendisine göndereceğimi söyledim. Ancak temize çektiğim nüshayı göndermemi istedi. Bu nüsha üzerinden tezimi kısa sürede okuyarak gerekli gördüğü yerlerde tashih ve notlarını yazarak bir değerlendirme yazısıyla bana posta ile gönderdi. Gönderdiği değerlendirme yazısındaki tavsiyelerini de dikkate alarak tezi bilgisayarla yazabileceğimi bildirmişti. O sırada bilgisayar almıştım. Tezi yazarak son şeklini verip Hoca'ya gönderdim. Bir daha, bu sefer yazıcıdan çıkardığım nüsha üzerinden okuyarak tashihleriyle birlikte gönderdi ve düzeltmelerden sonra teslim sürecini başlatmamı söyledi. Söylediklerini kısa sürede yerine getirerek tezi teslim ettim. Tezi savunduğumda Hoca profesörlüğe atanmak üzereydi. Ancak tezimin

üzerinde unvanı doçent olarak yer almıştı. Böylece Hoca'nın mezun ettiği ilk doktora öğrencisi oldum. Sonraki dönemlerde ağabeyim olarak gördüğüm Hocamla ilişkimiz devam etti.

Hoca'nın en dikkat çekici özelliklerinden biri güzel ahlakı ve ibadete olan düşkünlüğüydü. Hakikaten hayatı boyunca anlattığı Allah Elçisi'nin yaşantısını ve ahlakını kendisine örnek alan insanlardan biriydi.

Tartışmayı ve polemiği sevmezdi. Kendisine soru sorulmadıkça konuşmazdı. Konuştuğunda lafı uzatmazdı. İyi bir konuşmacıydı, ama çoğunlukla iyi bir dinleyici olmayı tercih ederdi. Önemli bir özelliği de konuşmasındaki nezaketti. Asla küfürlü konuşmaz, argo kullanmazdı. Ağzından kötü bir söz çıktığına şahit olmadım.

Tevazuda dikkat çekiciydi. Başkalarına karşı kibirlenme, titrini veya makamını bir üstünlük vesilesi yapma gibi davranışlardan uzaktı. Onu tanımayanlar, muhtemelen üniversitede hoca olduğunu, alanında önemli bir âlim olduğunu tahmin edemezlerdi.

Çalışma disiplini ve yaptığı işe verdiği önem Hoca'nın vurgulanması gereken başka bir özelliğiydi. Derslerini ciddiyetle işler, bir konuyu incelerken çok yönlü kritik yapmaya önem verirdi. Ulaştığı sonuçları anlatırken mutlak hakikat olarak değil, görüşü olarak sunardı. Hoca'nın bu yönü sabırla yaptığı çalışmalara ve incelemeye önem vermesine bağlıydı. Vefatına kadar araştırma ve incelemelerine devam etti. Doktora tezi olan *Resulullah'ın İslam'a Davet Metodu* kitabı onlarca baskı yaptı. Bu kitabını okuduğunuzda edebi zevkin ilmî bir çalışmaya nasıl yansıtılabileceğini görürsünüz.

Hastalığı sırasında çalışmalarına devam ediyordu. Derin Tarih Dergisi'nin Dört Halife Özel Sayısı için kendisinin de bir makaleyle katkısını istihdam etmiştim. 10 Ekim 2018'de bana gönderdiği cevabi mailde şöyle diyordu: "Değerli Kardeşim, Aslında Râşid Halifeler alanında yazmayı düşündüğüm bazı hususlar var. Ancak şu anda telifini tamamlamaya çalıştığım *"Muhtasar Sıyer-i Nebî"* kitabım dolayısıyla zaman problemim var. Bu sebeple şimdilik beni mâzur görün. Cenab-ı Hak'tan çalışmalarınızda kolaylıklar ve bol ecirler niyaz ediyorum. Selam ve muhabbetler..." Bu maili 22 Şubat 2019'da vefatından yaklaşık dört ay on gün önce yazmış ve son kitabının üzerinde çalıştığını bildirmişti. Kitabı tamamlayamadan vefat etti. Yakın dostu Prof. Dr. Mehmet Ali Kapar Hocam ile öğrencisi olan meslektaşları diğer kısımları yazarak kitabı kendisinin vefatından sonra tamamlayıp yayınladılar.

Zaman zaman Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olan öğrencisi Ali Dadan'la veya diğer arkadaşlarla görüşerek sağlık durumunu soruyordum. Hoca'yı yormamak ve hastalığını sorarak rahatsız etmemek için bu yola başvuruyordum. Ali Hoca bir gün Hoca'ya selamımı iletince bana kendisini aramamı söylemesini istemiş. Ali Hoca bu durumu iletince vefatından kısa bir süre önce arayıp konuştuk. Sesi çok yorgun geliyordu. Hocayı yormamak için kısa kesmeye çalıştım.

Çok geçmeden 22 Şubat 2019'da sabah uyandığımdaya bana gelen bir mesajdan Hocamın vefat ettiğini öğrendim. Cenaze töreninde bulunmak için uçak

seferlerine baktım, ancak uygun bir uçak seferi yoktu. Cenazeye ulaşmak mümkün değildi. Mehmet Ali Kapar Hocamı arayarak hem başsağlığı diledim, hem de üzüntümü onunla paylaştım.

Rabbim hayatı boyunca örnek aldığı, anlattığı ve çok sevdiği Peygamberimizi komşu eylesin.

Prof. Dr. Ahmet Önkal'ın www.islamtarihi.info İçin Yazılı Olarak Gönderilen Sorulara Verdiği Cevaplardan Oluşan Röportajı:

Hocam, röportaj için eklediğim sorulara cevap vermesi istirhamıyla 06 Haziran 2017'de gönderdiğim maile 07 Temmuz 2017'de şu cevabı yazmıştı:

“Değerli Kardeşim, e-mailinize cevap vermekte geciktim; araya final ve bütünlüme sınavları, doktora ve bitirme tezleri, derken Bayram girdi. Gecikmeyle birlikte ilişkide röportaj sorularına verebildiğim kadarıyla cevapları ekte gönderiyorum. Çalışmalarınızda başarılarınızın devamı temennisiyle bilmukabele selam ve muhabbetler sunuyorum. Allah'a emanet olunuz...”

Prof. Dr. Adnan Demircan

Bize kısaca ailenizden, memleketinizden ve çocukluğunuzdan bahseder misiniz?

1952 yılında Konya'da doğdum. Hayatımın büyük bir kısmı hep Konya'da geçti. Konya bugün dahi büyük şehirlerin birçok imkânlarına sahip, ama büyük şehirlerin ulaşım, su, temizlik, güvenlik ve benzeri problemlerinden uzak, oldukça sakin bir şehir. Tabiatıyla eskiden daha sakin ve özellikle mahalle halkının birbirine daha tutkun olduğu bir şehirdi. Bu sebeple hiçbir zaman Konya'da değil de falan şehirde olsaydım diye düşünmedim. Hatırladığım kadarıyla huzurlu ve mutlu bir çocukluk geçirdim, Konya'da.

Eğitim hayatınızla ilgili bilgi verir misiniz?

Eğitim hayatımla ilgili bilgilere müsaade ederseniz çocukluk yıllarımdan başlamak ve belki de teferruat sayılabilecek bazı detaylara inerek temas etmek istiyorum. Bunu yaparken -Allah şahit- övünmek ve gururlanmak için değil, gençlere veya çocuk yetiştiren babalara bir fikir vermek niyetini taşıyorum. Daha ilkokula yeni başladığım yıldan itibaren rahmetli babam beni Kur'an ve dinî bilgiler öğretimi için mahalle camimizin imamına teslim etti. İmamımız Ahmet Büyüksakarya -Allah rahmet eylesin- düzgün ve sağlam bir kıraate sahip, disiplinli bir hoca idi. Daha sonra görev aldığı ve benim de bir süre devam ettiğim Kur'an Kursu'nda tashih-i hurûf dersleri de verdi. Hiç unutmuyorum bir yaz dönemi camide hocamızla 20-30 kadar öğrenciyle ders yaparken camiye birkaç kişi geldi. Hocayı bir kenara çağırdılar ve bir şeyler konuşup gittiler. Meğer emniyet görevlileri imiş. Camideki bu kurs faaliyetinin yasak olduğunu, bir daha öğrencileri toplamamak şartıyla bu kursa hemen son verirse resmî işlem yapmayacaklarını, aksi halde hocanın zarar göreceğini ihtar etmişler. Hocamız ağlamaklı bir ifadeyle bizlere, “Çocuklar! Kurs bitti, artık bir daha ders yapmayacağız. Haydi, şimdi evlerinize gidin ve ailelerinize durumu bildirin!” dedi. Ne olduğunu anlamadan ama büyük bir üzüntüyle camiden ayrıldık. Esnafılık yapan babam akşam işten eve dönünce durumu öğrenmek için yatsı namazından sonra Ahmet

Hoca ile görüştü. Allah razı olsun, Hoca, temel dibi komşu olduğumuz için kim-
senin dikkatini de çekmez düşüncesiyle sadece benim kuşluk vakitlerinde evle-
rine gidip Kur'an öğretimime devam etmeme izin vermiş. Böylece bir süre Ho-
ca'nın evinde derslere devam ettim. İlkokulu bitirdiğim senenin yazında babam
beni Konya'nın kurrâlarından sayılan ve çok hâfız yetiştiren Ağazâde Osman
Efendi'nin kursuna götürdü. Kursa ancak birkaç hafta devam ettim. Çünkü Ho-
ca, hâfızlarla meşgul oluyor, bizi kalfalar okutuyordu ve sadece Kur'an okuyor-
duk. Bu arada İmam-Hatip Okulu Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından
İmam-Hatip okuluna gidecekler ve oradaki öğrenciler için Arapça da öğretilen
bir kurs açıldığını duydum. Ben de İmam-Hatip'e gideceğim için bu kursun daha
 faydalı olacağını düşünerek babamın izniyle Ağazâde'nin kursundan ayrıldım.
Bundan sonraki yaz dönemlerinde nerede bir Arapça kursu veya dersi varsa on-
ları takip etmeye başladım. İmam-Hatip Lisesi'nin son sınıfında, Yüksek İslâm
Enstitüsü'nün sözlü olarak yapılan, Arapça'nın da en başta yer aldığı sınavlara
hazırlanmak için 8-10 kişilik bir arkadaş grubuyla kendi kendimize Nedvî'nin
"Nahve't-Terbiyye el-İslâmiyye" adlı kitabını okumaya başlamıştık. Kitabın he-
nüz tercümesi yapılmamıştı. Takıldığımız yerler elbette oluyordu. Bunları tespit
edip ulaşabildiğimiz bazı hocalara soruyorduk. Bir gün bu çetrefilli metinleri bir
hocaya sormakla görevlendirdiğimiz bir arkadaşımız tehevürle ve me'yûsen
yanımıza geldi. *"Arkadaşlar! Doğru anladığımızı zannettiğimiz birçok yeri bile
yanlış okumuşuz. Bu iş böyle gitmez, bırakalım biz kendi kendimize okumayı!"*
diyordu. Bir tartışmadır çıktı arkadaşlarımız arasında. Ben, *"Kitabı bize okuta-
cak veya hazırlığımızı her gün dinleyecek bir hoca bulursak tamam, onunla de-
vam edelim. Ama bulamazsak bazı yerleri yanlış anlasak bile kitabı tercüme
edip yayınlayacak değiliz ya, kendi aramızda bir çalışma... Tamamen terk et-
mektense aksak-yüksek de olsa devam etmek daha iyidir. Zamanla geliştirebiliriz."*
diyordum. Birkaç arkadaş ayrıldı ama biz devam ettik. Konya Yüksek İslâm Ens-
titüsü'ne kaydolduktan sonraki yıllarda da bazan hocalarımızın rehberliğinde
bazan kendi kendimize veya tek başıma tefsir, hadis, fıkıh, siyer kitapları ya-
nında fikrî İslâmî metinler okuma işini sürdürdük. Hamdolsun, "mine'l-mehd
ile'l-lahd" sürececek bir çaba içinde olmaya gayret ettim; Cenâb-ı Hak, sağlık ver-
diği sürece de bu gayretten bizi ayırmasın!

Neden İslam Tarihi alanını ve akademisyenliği seçtiğinizi anlatır mısınız?

İmam-Hatip yıllarımdan itibaren özellikle Peygamber (S.) Efendimizin hayatı-
nı ele alan Siyer-i Nebî alanına ve bu alanda yazılan kitaplara özel bir ilgi hâsıl
olmuştu, bende. 1974'te Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun olduktan
sonra, imam-hatip olarak öğrencilik yıllarımda başladığım Diyanet görevine ara
vererek 18 ay süren vatanî görevimi îfa ettim. Terhisimden kısa bir süre sonra o
zamanlar Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı birkaç
Yüksek İslâm Enstitüsü için asistanlık kadrosu ilan edildi. Bu Enstitüler arasın-
da Konya da vardı. Hocalarımızın teşviki ile ve Arapça Bilim Dalı için bir yönlendirme
olmasına rağmen Arapça'yı âlet ilmi olarak telakki ettiğimden ilan edilen
5 kadrodan birisi olan İslâm Tarihi'ni tercih ettim. 1977-1980 yılları arasında
"Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu" adlı Asistanlık Tezimi tamamladım. 1982

yılında Yüksek İslâm Enstitülerinin YÖK'e bağlanarak İlahiyat Fakülteleri'ne dönüştürülmesi ile bu tezimi savunarak doktora derecesini aldım. 1987'de doçent, 1994 yılında da profesör oldum, diyerek bir önceki soruda eksik bıraktığım eğitim serüvenimi de ikmâl etmiş olayım.

Hocam, doktora yaparken ne tür zorluklarla karşılaştınız?

Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nde asistan olarak göreve başladığım zaman kadrolu bir İslâm Tarihi öğretim elemanı mevcut değildi. Dolayısıyla hemen yoğun bir ders yüküyle karşılaştım. Bir taraftan da uzun bir süreyi alan ve istişarelerle şekillendirdiğim tez çalışmasını yürütmeye başladım. Enstitü'de alanımda öğretim elemanı yokluğunun bir etkisi de rehberlik meselesi oldu. Ancak bu problemi her zaman destek ve ilgilerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Mustafa Fayda Hocam sâyesinde aştım. Yüksek İslâm Enstitülerinin doktora yaptırma yetkisi olmadığı için Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktora başladım. Haftada bir gün muntazaman doktora derslerine devam ettim. Bilimsel çalışma ve araştırmalarda en önemli hususlardan birisi konu ile ilgili bütün kaynak ve çalışmalara âzamî ölçüde ulaşmaktır. Bugün hamdolsun İslâmî araştırmalar için İSAM gibi bir nimet var. O dönemde Konya Yüksek İslâm Enstitüsü Kütüphanesi, emsallerine göre oldukça zengin idi. Ankara İlahiyat Kütüphanesi'nden de istifade ettim. Ama kaynaklar elimin altında olsun diye Arapça kitaplar idhal eden birkaç kitapçıyı takip ederek ve gerekirse sipariş vererek kaynak teminine çalıştım. 1979 yılında öğrencilerimizle birlikte kara yoluyla Suriye-Ürdün üzerinden yaptığımız bir umre ziyareti özellikle Arap âleminde konum ile ilgili yeni çalışmalarını temin açısından oldukça faydalı oldu. Uğradığımız Suriye ve Ürdün şehirleri yanında Mekke ve Medine'de dinî görevlerin ifasını takiben ilk gittiğimiz yerler kitapçı dükkânları ve yayınevleri olmuştu. Çeşitli vesilelerle Mısır başta olmak üzere yurt dışına giden arkadaşlarımız bizim için büyük bir fırsat oluyor, onlara külfet getirmeyecek ölçüde isimlerini önceden tespit ettiğimiz bazı çalışmalarını imkân olursa bizim için almalarını rica ediyorduk. Elbette her çalışmanın kendine göre bir takım zorlukları vardır. Ama bugün imkânlar eskiye göre çok daha arttı. Dijital ortamda bir çalışmaya -hem de muvâfik li'l-matbû olarak PDF'lerine bir tık ile ulaşılabilir.

Bize çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Yüksek İslâm Enstitüsü için asistanlık (daha doğru ve resmî bir ifade ile öğretim üyeliği) tezimi bir taraftan hazırlarken, bir taraftan da devam ettiğim Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi doktora programı için de bir tez hazırlamam gerekiyordu. Hz. Ömer dönemi ile ilgili çalışmaları ile Türkiye'deki İslâm tarihi çalışmalarına yön veren ve danışmanım olan Prof. Dr. Mustafa Fayda Hocam, benim için doktora tezi olarak Hz. Osman dönemini çalışmamı önermişti. Konu ile ilgili elimizde ve kütüphanelerimizde mevcut matbu eserler yanısıra Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, İstanbul Süleymaniye ve Beyazıt Kütüphaneleri ile Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerden epey bir malzeme topladım. Bu sırada YÖK, çıkardığı bir Yönetmelikle Yüksek İslâm Enstitülerinde bilimsel araştırma usûllerine uygun olarak hazırlanan öğretim üyeliği tezlerinin yeni bir jüri önünde savunulmak şartıyla doktora tezi olmasına imkân sağladı. Bu yolla

doktora derecesini alınca Hz. Osman ile ilgili çalışmam askıda kaldı. Bu arada Enstitü'de müdür yardımcılığı gibi oldukça külfetli bir görev omuzumuza yüklendi. Maalesef Hz. Osman ile ilgili fişlerim hâlâ raflarımda duruyor. Tabii bu arada diğer fakültelerde genç arkadaşlarımız bu konu ile ilgili çalışmalar da yaptılar. Doçentlik ve profesörlük atamaları için gerekli çalışmalara da ister istemez yönelmek icap ettiğinden bu tür çalışmalarım öne geçti. Bu arada Diyanet İşleri Başkanlığımızın gerçekleştirdiği ve yayınladığı "İslâm'a Giriş" ve "Evrensel Mesajlar" projelerine bölüm yazarlıkları ile katıldım. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde 80'in üzerinde alanımla ilgili maddem yayınlandı. Diyanet İşleri Başkanlığımızın hac ve umreye gidecek yurttaşlarımıza ücretsiz olarak verdiği "Hz. Peygamber'in İzinde" kitabını Bünyamin Erul'un editörlüğünde Âdem Apak kardeşimle müştereken hazırladık. "Efendimiz" üst başlığıyla daha ziyade gençler ve Müslüman halkımız için neşredilen bir kitapçığımız, Türkçe neşri yanında Boşnakça, Makedonca ve Arnavutça'ya da çevrilerek yayınlandı. İslâm Tarihçileri Derneğimizin "İslâm Tarihi ve Medeniyeti" başlığını taşıyan hacimli projesinde "Râşid Halifeler" cildinin editörü "Siyer" cildinde bölüm yazarı olarak yer aldım. İnşallah bu önemli çalışma yakında Siyer Vakfı Yayınları arasında çıkacak. Burada listesini vermemiz mümkün olmayan bilimsel makaleler ve sempozyum bildirimlerim de yayınlandı.

Hocalarınızın tarihçiliğiniz üzerinde nasıl bir tesiri oldu?

Öncelikle hocalarımdan vefat edenlere Cenab-ı Hak'tan rahmet ve mağfiret, hayatta olanlara sağlık ve mutluluk içinde bereketli ömürler niyaz ediyorum. Herkesin üzerinde mutlaka birilerinin emek ve etkisi vardır. Aslında kötü örnekler bile nelerin yapılmaması gerektiğini öğretir insana. Ama biz hocalarımızdan çok şey öğrendik. Az önce de söylemiştim, İmam-Hatip ve Enstitü yıllarında Siyer ve İslâm Tarihi derslerimize giren hocalarımız bize bu alanı sevdirmiş, bu alana yönelmemizde etkili olmuşlardı. Daha sonraki yıllarda ilimlerinden, bakış açılarından istifade ettiğimiz hocalarımız, bu arada yüz yüze görüşmesek, hatta Türkiye'de olmasalar bile kitaplarından istifade ettiğimiz ilim ve fikir adamları elbette oldu. Bunlardan ilmin önemini, araştırma sevgisini, bağımsız ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmayı öğrendik. Allah hepsinden razı olsun

Size göre Türkiye'de İslam Tarihi çalışmalarının ve İslam tarihçiliğinin geldiği seviye nedir?

Hem sevindirici ve ümit verici hem de üzücü ve can sıkıcı. Sevindirici, çünkü Siyer ve İslâm Tarihi'ne ait çalışmalar önemli ölçüde hız kazandı. Akademik mahiyette olduğu gibi serbest alanda da bir çok çalışma yapıldı, ciddi araştırmalar yayınlandı; bilimsel araştırmanın yolu açıldı, yöntemleri belirginleşti. İnşallah önümüzdeki yıllarda nitelikli çalışmalar hızla artacaktır. Ama işin üzücü ve can sıkıcı tarafı da bence şu: İlmî yeterliliğe sahip olmayan, alanımızın gerektirdiği dil başta olmak üzere alt yapı ve en önemlisi bakış açısına sahip bulunmayan birileri de İslâm tarihçiliğine tabir caizse soyundular. Hamasî duygular ön plâna geçti ve Siyer başta olmak üzere İslâm Tarihi'nin farklı alanlarında, hiç abartmıyorum, yüzlerce kitap yayınlandı. İşin ilginç tarafı, şüphesiz samimi duygularla Peygamber Efendimizi ve tarihimizi yüceltme anlayışına sahip halkımıza

bu tür eserler daha cazip geldi. Bu hususta bence İslâm tarihçilerimize düşen önemli bir görev var: Halkımızın beklentileri ve duygularını da hesaba katarak farklı alanlarda ilmî usûlleri ve bakış açısını da esas almak sûretiyle çalışmalar ve yayınlar yaparak İslâm Tarihi ile ilgilenenlerin bilgi seviyesini yükseltmek... Umarım, başlangıçlarını bugünlerde görmeye başladığımız hedef kitleleri belirlenmiş eserler, edebî türde, çocuklara yönelik, popüler -ama popülist yaklaşımdan kurtulabilmiş- yeni çalışmalar ilmî araştırmalarla birlikte daha da hız kazandır.

Sizce çalışmalarda eksik bırakılan yönler nelerdir?

Aslında bir konuda çalışma yapan bir kimse eksik bırakmak istemez/istememelidir. Ama her hâlükârda eksik kalan hususlar olur. Bu eksiklikleri çok farklı yönlerden ve hadd-i zâtında her çalışmaya özel olarak ele almak uygun olur. Fakat burada sıkça karşılaşılan bazı hususları kısaca belirteyim. Öncelikle ilmî yeterlilik problemini ve bakış açısındaki ifrat ya da tefrit olarak karşımıza çıkan şartlanmışlıkları göz ardı edemeyiz. Dil meselesinin önemli olduğunu ve mutlaka çözülmesi gerektiğini hep söylüyoruz. Arapça, bir ya da birkaç Batı dili, Farsça yanı sıra aslında Türkçenin de iyi bilinmesi ve iyi bir şekilde kullanılması gerekiyor. Bir çok çalışmada iyi bir literatür taramasının yapılmadığını ya da kolayca kaçılarak birkaç kaynakla -o da genellikle çevirilerinden alınmak sûretiyle- iktifa edildiğini görüyoruz. Oysaki bilimsel çalışmalarda konuyu iyice hazmetmek ve elden gelen tüm çabayı sarfetmek gerekir.

Geriyeye dönüp baktığınızda keşke şu konuyu çalışsaydım dediğiniz bir konu var mı?

Bu konuyu değil de şunu çalışsaydım dediğim bir husus olmadı, hamdolsun. Ama her araştırmacı gibi yapmayı arzuladığım ve plânladığım bazı projelerim var elbette. Hak Teâlâ imkân ve sağlık verirse çalışmaya gayret ve devam edeceğiz.

İslam Tarihi alanında Yüksek Lisans ve Doktora yapan öğrencilere tavsiyeleriniz nelerdir?

Öğrencilik nihayete ermez aslında. Ama arkadaşlarımız adı üstünde madem öğrencilik yıllarını yaşıyorlar, bu yılların kıymetini iyi bilmeli. Son yıllarda -iyi mi kötü mü, onu bilemiyorum ama- özellikle yüksek lisansa başvurmak neredeyse moda hâline geldi. Sebepleri belki uzun uzadıya konuşulabilir, şimdi bu konuya girmeyim. Fakat şunu belirtmeliyim: Formalite olsun diye yüksek lisans ve doktora öğrenciliği ve tezi yapılmamalı. Artık öğrencilerimiz bu yola ve alana kendilerini baş koymuş adetmeli, bu gayret içerisinde olmalı. Gerekli gayret gösterilirse Cenâb-ı Hak da inşallah kolaylık yollarını açacaktır.

Sizce öğrenciler tez konusu seçerken nelere dikkat etmelidir? İyi bir tez nasıl yazılır?

Tez aşamasında bence en önemli husus, uygun bir konunun seçilmesidir. Belki burada herkesin bildiği ve söylediği şeyleri söyleyeceğim ama madem sordunuz ben de bir daha söylemiş olayım: Tez konusu genellikle karşılaştığımız bir problem olmak üzere sadece yüzeysel bilgilerin verildiği ve derleme durumunda olan çok geniş bir konu olmamalı; aynı şekilde malzeme vermeyecek

dar bir alana da sıkıştırılmamalı. Spesifik ama araştırılmaya değer, tenkit ve tahlillerin yapılabileceği, bilime katkı sağlayacak, okuyucu ve araştırmacılara faydalı olacak, orijinal bir konu seçilmeli. Orijinal derken ille de üzerinde hiç çalışma yapılmamış olmayı şart görmüyorum. Ama elbette düşündüğümüz konuda veya yakın hususlarda bir çalışma yapılmışsa mutlaka onu görmek ve değerlendirmek gerekir. Önemli olan tekrardan kaçınmaktır. Bir konu farklı yönleriyle birkaç kişi tarafından çalışılabilir. Tekrarlara düşmemek için düşünülen konu ile ilgili eski-yeni literatür iyice araştırılmalı, yapılan veya devam eden tez ve çalışmalar tespit edilmeli ve mümkün olduğu kadar bol istişare ile konu seçilmelidir. İstişare, konu belirlendikten sonra da çalışmanın plânının oluşumundan bitimine kadar devam ettirilmelidir. Bu husus tezin yazımını da yakından ilgilendiren bir husustur. Benim benimsediğim usûle göre tez yazımında acele edilmemeli, henüz değerlendirilecek epey malzeme varken zihnimizde şekillendiğini düşünerek bir bölüm veya kısmın yazımına girilmemelidir. Bu, bize zaman kaybettireceği gibi bazı noktaların göz ardı edilmesine yol açabilir. Bu arada tezi yazarken veya bitiminde -genellikle Türkçe yazdığımızı göre- Türkçesine güvendiğimiz bir arkadaşımıza tezi teslim etmeden mutlaka okutmaliyiz. Bu yardım ve desteği tezin içeriği açısından bu alanla ilgilenen bir meslektaşımızdan da alabilirsek çok iyi olur.

Değerli vaktinizi bize ayırdığınız için teşekkür ederiz...

Ben de bu fırsatı bana verdiğiniz için teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılarınızın devamını dilerim.